

УДК 930.1 «2011»: [94:929 Хмельницький] (477+475) «16»

Юрій Степанчук

ОБРАЗ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В МАТЕРІАЛАХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «БЕРЕСТЕЧКО 1651 В ІСТОРІЇ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ»

У пропонованій статті проаналізовано образ Б. Хмельницького, окреслений у матеріалах міжнародної наукової конференції «Берестечко 1651 в історії Польщі та України». Центральною темою наукової дискусії став сюжет військового протистояння польського та козацького військ у Берестецькій битві 1651 р. Особливістю наукових матеріалів є те, що фактично жодна з досліджуваних тем не оминула постаті Б. Хмельницького, рішення та дії якого зазнали переважно полярної інтерпретації як з боку польських, так з боку вітчизняних дослідників. Історіографічне значення цього збірника полягає й в тому, що в ньому позначені риси образу Б. Хмельницького як історичної особи, полководця, державного діяча і як людини.

Ключові слова: наукова конференція, Богдан Хмельницький, збірник наукових праць, історіографія, Берестецька битва,

У червні 2011 р. Генеральне Консульство Республіки Польща в місті Луцьк виступило організатором історичної конференції, присвяченої битві під Берестечком 1651 р. У науковому заході взяли участь українські та польські дослідники. Вартий уваги військовий та суспільно-політичний образ Б. Хмельницького, представлений у збірнику наукових праць, виданому за результатами роботи конференції. Про особливості сучасного історіографічного образу Б. Хмельницького йдеться у досліджуваних публікаціях [1–3].

Метою пропонованої статті є узагальнення рис історіографічного образу Б. Хмельницького, окресленого у Матеріалах міжнародної наукової конференції «Берестечко 1651 в історії Польщі та України».

У аналізованій збірці наукових праць Б. Хмельницький, насамперед, постав як воєначальник та військовий діяч. Проте, особливістю цього образу гетьмана у битві під Берестечком є його критика стосовно поганої підготовки до битви, прорахунки у організації та її проведенні, що призвели до поразки козацького війська. Впадає у вічі певний дисонанс в історіографічній оцінці Б. Хмельницького під Берестечком у порівнянні з його військовими здібностями 1648 р. Як відмітив Т. Кшонстек, битва на Жовтих Водах показала не тільки значний талант командувача Б. Хмельницького, але також його дипломатичний хист, завдяки якому він перетягнув на свій бік чотири тисячі реєстрових козаків і у вирішальний момент послабив польські сили. Ще більшу славу принесла Б. Хмельницькому битва під Корсунем, де він розбив коронну армію та віддав до татарської неволі польських воєначальників М. Потоцького і М. Калиновського. На думку Т. Кшонстека, причиною перших поразок польських військ стала недооцінка Б. Хмельницького [4, с. 119].

Історики вказують на ряд стратегічних прорахунків козацького ватажка. Так, напередодні битви під Берестечком Б. Хмельницький довго зосереджував свою армію під Білою Церквою і довго чекав на татарську допомогу, це дало змогу Речі Посполитій збільшити свої військові сили й краще підготуватися до Берестецької битви [5, с. 13].

Плануючи похід на Волинь, Б. Хмельницький сподівався розгромити польську армію під час її передислокації, як це сталося у військових кампаніях 1648–1649 рр. М. Нагельський з'ясував улюблений варіант розвитку подій козацького ватажка – застати коронні сили зненацька, під час маршу [5, с. 14]. Проте, задум Б. Хмельницького отримати швидку й легку перемогу над супротивником провалився. І. Стороженко назвав це авантюричним планом Б. Хмельницького [6, с. 39].

Як і раніше, Б. Хмельницький намагався застосувати військові хитрощі й навмисне поширював дезінформацію про те, що кримський хан до козацького війська не прибуде, і його армія повертається на Наддніпрянщину. Знову таки, це зроблено з метою виманити польські війська з міста Сокаль і розгромити на марші. Але поляки, зауважив І. Стороженко, не наважувалися на цей крок, щоб не повторився зборівський варіант [6, с. 36].

Окремі науковці, досліджуючи військову кампанію 1651 р., вказали й на інші стратегічні помилки, допущені Б. Хмельницьким. Зокрема, йдеться про чергове протистояння із литовцями. М. Нагельський помітив: у протистоянні з литовцями 1651 р., що гетьман не використав гіркий досвід 1649 р., коли козацькі війська на чолі з М. Кричевським, залишені для захисту Києва з

півночі, були розгромлені Я. Радзивіллою у битві під Лосвом. Ситуація повторилася у 1651 р. [5, с. 13]. К. Бобятинський наголошує на повторенні помилок Б. Хмельницьким, коли для захисту північного флангу він залишив невеликі підрозділи під командуванням чернігівського полковника Небаби. Ймовірно, припускає історик, козацький ватажок не мав більшої площі для маневру і не диспонував жодним резервом, який зміцнив би корпус М. Небаби, бо майже усі козацькі полки мали спрямовуватися на вирішальну збройну сутичку з головними силами Речі Посполитої під Берестечком [7, с. 169]. У результаті чого козацький підрозділ М. Небаби був розгромлений, а литовці пограбували й сплюндрували Київ.

Невід'ємною складовою історіографічного образу Б. Хмельницького є його взаємодія із Кримським ханством та роль кримських татар у військових кампаніях козацького війська. Безпосередній зв'язок Хмельницького з Туреччиною, а відтак – із Кримським ханством, В. Смолій та В. Степанков відслідковують з 1620 р. Вчені припускають наступне: потрапивши у полон після битви під Цецорою та перебуваючи два роки у турецькій столиці, Богдан освоїв турецьку мову, знання якої йому знадобилося у подальшій військово-політичній діяльності [8, с. 51]. Як стверджують історики, утвердившись на Запорозжі, Б. Хмельницький наполегливо добивався воєнного союзу із Кримським ханством проти Речі Посполитої [8, с. 88]. Це підтверджує й М. Мірошниченко, який зазначав, що одним із воєнно-стратегічних завдань Б. Хмельницького було отримання воєнної допомоги від держав-сусідів, у першу чергу – від Туреччини та Кримського Ханства [9, с. 33].

В. Смолій та В. Степанков позитивно оцінюють військовий союз гетьмана із татарами. Адже, однією із причин поразок попередніх козацько-селянських повстань була оборонна тактика повсталих та відсутність, за браком кінноти, наступальних дій [8, с. 96].

Б. Хмельницький не розпочинав жодної битви до прибуття татарської кінноти, як відмічає І. Стороженко. Навіть для вирішення локальних бойових завдань він неодноразово просив кримського хана надіслати йому загін татарської кінноти до Чигирини, і останній завжди це виконував [6, с. 53]. За дослідженнями Т. Кшонстека, союз Б. Хмельницького із татарами тримався у повній таємниці, тому такими несподіваними для поляків були спільні атаки козаків та татар на Жовтих Водах та під Корсунем [4, с. 98].

Восени 1650 р. Б. Хмельницький отримав титул князя та вартового Оттоманського порту, а також символічний каптан, який надавався синам падишаха. На переконання Т. Кшонстека, союз із Туреччиною був мудрим дипломатичним та воєнним кроком Б. Хмельницького. Це свідчило про те, що гетьман запорізького війська був досвідченим та мудрим політиком [4, с. 99].

Готуючись до Берестецької битви, Б. Хмельницький переконував кримського хана Іслам-Гірея у слабкості польського війська, проте, зазначає М. Нагельський, татари побачили протилежне [5, с. 21]. Це свідчить про досить суперечливий образ Б. Хмельницького, як талановитого волюнтариста, який блискуче володів ще й умінням змінювати думки та погляди своїх прихильників чи опонентів.

На думку І. Стороженка, який детально охарактеризував дії Б. Хмельницького у ході Берестецької битви, український гетьман та Іслам-Гірей розпочали діяти всупереч здоровому глузду: вони ухвалили фатальне рішення – рушити до Берестечка для участі у битві [6, с. 40]. М. Нагельський пише про намагання поляків розвідати сили супротивника і захопити полонених із метою допиту. Проте, розвідка не дала бажаних результатів, оскільки Б. Хмельницький з Іслам-Гіреєм свідомо не розпускали власних підрозділів, щоб несподівано підійти до коронних сил, так, як це було під Пилявцями та Зборовом [5, с. 14].

На той час польське військо вже прибуло до Берестечка та зайняло найбільш вигідні у військовому значенні позиції. І. Стороженко звернув увагу на невдоволення Б. Хмельницького місцем української армії на полі битви під Берестечком [6, с. 40]. Незручності поля бою примусили Б. Хмельницького відмовитися від рішучих наступальних дій 30 червня 1651 р. і побудувати своє військо на полі бою багаторядним табором із возів. На переконання І. Стороженка, Б. Хмельницький не збирався у цей день вести бій [6, с. 44].

Історик вказав на допущені з боку Б. Хмельницького прорахунки, а саме: незважаючи на застосування гетьманом оригінального бойового порядку козацької піхоти – 10-рядного табору із возів, сам табір був дуже близько розташований від ворога, а підходи до його правого флангу перекривали заболочені береги Пляшівки. Такий бойовий порядок був невдалим й позбавляв українське військо можливості маневрувати на полі бою [6, с. 42].

Не обійшлося й без взаємних обвинувачень у козацько-татарському штабі, що стало однією із причин поразки козацького війська. Зокрема, хан звинуватив Б. Хмельницького у дуже близькому розташуванні козацького табору від польського, а польська армія виявилася набагато більшою. Б. Хмельницький, як припускає І. Стороженко, міг переконувати Іслам-Гірея порушити Коран та розпочати військові дії у святкові для мусульман дні [6, с. 38].

Поляки першими розпочали наступ. Не витримавши стрімкого натиску, Іслам-Гірей та його кіннота безповоротно залишили поле бою. У цій битві загинув Тугай-Бей, якого Б. Хмельницький називав «братом його душі, єдиним соколом на світі, який був готовий учинити для нього все». Як стверджує Т. Кшонстек, Тугай-Бей був єдиним постійним союзником Хмельницького при дворі султана у Константинополі. На переконання польського дослідника, об'єднавала їх із Б. Хмельницьким справжня дружба [4, с. 112].

Подальша поведінка Б. Хмельницького описана багатьма літописцями та істориками, але різною є її інтерпретація. М. Нагельський стверджує: як тільки гетьман побачив відступаючу орду, він кинувся вслід за ханом, намагаючись переконати його повернутися на поле битви. Польські мемуаристи, наголосив історик, вважали, що Б. Хмельницький свідомо втік із козацького табору, бо козаки здали б його полякам, як це нерідко бувало під час козацько-селянських повстань 1591–1638 років [5, с. 21]. Проте, М. Нагельський переконаний, що Б. Хмельницький вирішив не повертатися до оточеного козацького табору через власне переконання та відчуття поразки, тому кинувся готувати нову козацьку армію, котра зупинить просування коронних військ вглиб України [5, с. 21].

І. Стороженко вважає, що після втечі кримсько-татарського війська з поля бою та невдалої спроби його зупинити, Б. Хмельницький міг вважати битву під Берестечком програною, тому не повернувся сюди, а вирішив зупинити й розгромити польське військо біля Білої Церкви. З цією метою він розпочав негайний збір війська біля Білої Церкви та Корсуня. Одночасно гетьман домовився із кримським ханом про надання допомоги українській армії, формування якої мало розпочатися поблизу Білої Церкви [6, с. 55].

П. Гаврон дослідив битву під Берестечком у світлі польської історіографії. Він відмітив ставлення польських істориків до ролі Б. Хмельницького в берестецькій баталії, яке було і залишається неоднозначним. За спостереженнями П. Гаврона, один із перших дослідників постаті Б. Хмельницького Л. Кубаля мав досить амбівалентний підхід до нього. З одного боку, він підкреслював хист Б. Хмельницького у керуванні настроями козаків, спритність і вміння заманювати супротивника в пастку, з іншого ж – вказував на зловживання алкоголем. Історик також підкреслював напружені стосунки з ханом Іслам-Гіреєм, які, безсумнівно, стали причиною постійного стресу у козацького гетьмана. Алкогольно-емоційний стан Б. Хмельницького виокремлював і Ф. Равіта-Гавронський. Дослідник К. Гурський, поцінуючи військові вміння Б. Хмельницького, не вважав все ж його великим стратегом і вказував на відсутність у нього військової освіти та практики ведення сучасної війни. П. Гаврон підкреслив, що польська історіографія ХХ ст. на перший план поставила політичні здібності Б. Хмельницького і його вправність в командуванні, меншого значення надавала негативним звичкам і особистим проблемам, які його хвилювали [10, с. 84].

В. Надворний опублікував здобутки сучасної польської історіографії у дослідженні постаті Б. Хмельницького. Історик звернув увагу на започаткування окремими польськими істориками дослідження ролі Б. Хмельницького у розбудові Української держави та розробці засадних положень державної ідеї [11, с. 218]. В. Надворний прийшов до висновку, що у сучасній польській історіографії відбувається поступовий відхід від традиційної концепції «домової війни» й зберігається толерантність у ставленні до історичного минулого. Проте, зазначає дослідник, все ж є праці, які носять радикальний польський націоналістичний характер [11, с. 220].

Серед наукових праць, представлених у науковій збірці, за своїми висновками щодо наслідків Берестецької битви вирізняється стаття В. Брехуненка. Автор обґрунтовано доводить, що у військовому, моральному та політичному вимірах поразка під Берестечком для Б. Хмельницького не була катастрофою, яка зруйнувала усі його амбітні військові й політичні плани, а лише дошкульною поразкою. Серед аргументів на захист цієї тези знаходимо такі: по-перше, незважаючи на поразку, вдалося зберегти еліту війська і держави, адже під Берестечком не загинув жоден представник генеральної старшини. З полковників поліг лише 80-річний Прокіп Шумейко. Тому Б. Хмельницькому, на думку В. Брехуненка, вдалося доволі швидко переформатувати свої сили [12, с. 66]. По-друге, той факт, що, попри потужну поразку, Б. Хмельницький зумів не випустити із рук булаву, на переконання історика, окреслює психологічний стан українського суспільства. Адже глибоко закорінена козацька традиція передбачала можливість заледве не миттєвого усунення гетьмана, який не виправдав сподівань. Невдоволення могло коштувати йому не лише булави, а й голови, особливо у випадку військових невдач. По-третє, той факт, що поразка не зруйнувала Гетьманщини, не відповідає концепції Берестечка як катастрофи Б. Хмельницького [12, с. 68].

Подібні висновки зробив й Т. Кшонстек – поразка не похитнула позиції Б. Хмельницького в Україні. Він і далі мав сильну підтримку отаманів, козаків, а також Православної Церкви, яку боронив для українського народу [4, с. 100]. І. Стороженко теж вказує, що фактично після поразки

під Берестечком за три-чотири тижні Б. Хмельницький сформував і зосередив на білоцерківському напрямку армію, яка перешкодила намірам польського командування здійснити похід на Наддніпрянщину [6, с. 59]. Дослідник стверджує: загальна чисельність української армії, яку вдалося сформувати Б. Хмельницькому, після поразки під Берестечком, була в межах 60 тис. осіб. Це свідчить про значні потенційні можливості полково-сотенного державного ладу козацької України та неабиякі організаторські здібності Б. Хмельницького [6, с. 57]. Такої думки й польський дослідник П. Кроль – розгром ворога не був вирішальним і остаточним. Б. Хмельницький за досить короткий час зумів відновити свої збройні сили [13, с. 137].

Принагідно згадати за Московську державу, яка дуже уважно стежила за українською поразкою під Берестечком, сподіваючись накинути знесиленій Україні свій варіант союзу проти Польщі. Проте, як свідчить В. Брехуненко, у час найбільшої напруги та, здавалося б, морального спустошення, Б. Хмельницький твердо заявив московському посланцеві, що стосунки Гетьманщини й Московії можуть розвиватися не інакше, ніж на основі «договірних статей», себто міждержавного договору [12, с. 70]. Те, що Б. Хмельницький ні на йоту не відступив від принципової позиції, яскраво свідчить про реальне ставлення еліти Гетьманщини до битви під Берестечком. Це була для неї важка, гнітюча поразка, яка боляче вдарила по амбітним планам, але не руйнувала їх ущент, не закривала обрії й не видавалася катастрофою [12, с. 71].

До сьогодні в українській та польській історіографії дискусійними є питання стосовно причин зникнення з поля битви Б. Хмельницького та його статусу в стані кримського хана. Одні дослідники називають це полонем, інші – добровільним перебуванням Б. Хмельницького у таборі свого ненадійного союзника. У досліджуваних матеріалах наукової конференції М. Нагельський стверджує, що взяття у полон козацького ватажка не входило до плану Іслам-Гірея [5, с. 21]. І. Стороженко, посилаючись з цього приводу на думку М. Грушевського, називає полон Б. Хмельницького татарами фантастичними та тенденційними вигадками, створеними в оточенні самого гетьмана. Більше того, І. Стороженко припускає можливість імітації полону з метою випередження народного поговору та не отримання тавра зрадника [6, с. 47].

Окремі представники польської історіографії схиляються до такої думки: розлючений поразкою, Іслам-Гірей викрав козацького гетьмана. За підсумками П. Гаврона, такі польські історики-україністи, як Я. Качмарчик, Я. Дуда, В. Серчик, Р. Романський, Л. Підгородецький мають сумніви з цього приводу й безпідставно обґрунтовують втечу Б. Хмельницького ймовірністю його видачі козаками королю [10, с. 87]. Я. Дуда представив тезу, згідно з якою, Б. Хмельницький так довго переконував хана залишитися на полі битви, що застав дорогу до табору заблокованою коронними військами і тому мусив рятуватися втечею [10, с. 87].

Як зазначив М. Нагельський, незважаючи на очевидну зраду кримського хана у бою під Берестечком, події наступного року показали, що союз Б. Хмельницького з татарами не перестав функціонувати, а став серйозною причиною найтрагічнішої поразки польського війська у боротьбі з козаччиною на полях під Батогом 1652 р. [5, с. 27].

Після Берестечка Б. Хмельницький розкрив себе як політик із геополітичним рівнем мислення. Відразу після підписання Білоцерківського договору гетьман повернувся до задуму одружити свого сина Тимоша з Розандою – дочкою молдавського господаря. На думку П. Кроля, Б. Хмельницький таким чином хотів покарати господаря, який під час берестецької операції зайняв пропольську позицію, і нейтралізувати його щодо запланованих проти Польщі дій [13, с. 141].

Прагнення гетьмана до незалежної козацької держави спостерігаємо у публікації К. Бобятинського, який вказав на бажання Б. Хмельницького створити незалежну козацьку державу на українських землях, відірваних від Речі Посполитої [7, с. 157]. Ідею державної правонаступності між Київською Руссю та Гетьманщиною, до якої часто апелював у стосунках з Московією Б. Хмельницький, описав В. Брехуненко [12, с. 70]. Історик вказує, що Б. Хмельницький волів мати такі стосунки із Москвою, за якими Гетьманщина зберігала б свою незалежність, мала б стосунки із царем через посольства, отримувала царське жалування. Це рішуче розходилося із традиційними підходами Московії до інтегрування території, які потрапляли під її вплив [12, с. 69].

Т. Кшонстек вказує на кардинальний поворот в політиці Б. Хмельницького у 1654 р., який вважав Московську державу головним союзником та гарантом незалежності України. Підписуючи у Переяславі умову з царем, він, однак, не передбачив, що цей союз призведе до підпорядкування України та 300 років тривалих репресій [4, с. 101].

У низці публікацій збірника йдеться про близьке оточення гетьмана та його боротьбу проти старшинської опозиції. Значний вплив на рішення Б. Хмельницького, як пише Т. Кшонстек, мав І. Виговський, який був правою рукою гетьмана і багато разів вгамовував вибухи його гніву. І. Виговський належав до поміркованих політиків, був прихильником компромісних розв'язань, без крові та війни. Хоча був випадок, коли Б. Хмельницький наказав ув'язнити І. Виговського, але вирок не виконали [4, с. 102].

Як зазначає польський історик, гострі протести багатьох отаманів, які інтерпретували дії Б. Хмельницького як зраду козащини, розпочалися ще із підписанням Зборівського миру. Гетьман дуже суворо карав прояви не субординації серед своїх полковників та отаманів [4, с. 99].

Т. Кшонстек розбирає конфлікт між І. Богуном і Б. Хмельницьким, що стався після оборони Вінниці. У результаті чого полковник І. Богун зник на декілька місяців з війська, а Б. Хмельницький наказав ув'язнити його дружину [4, с. 107].

Вороже ставлення І. Богуна до Б. Хмельницького підтверджує Т. Богун у нарисі «Іван Богун». Зокрема автора пише: «Російські послы, перебуваючи у Варшаві у січні 1652 р., рапортували до Москви про ситуацію в Україні: у Брацлавському воеводстві полковник Богун збирає військо. А другий полковник, Півторакожух, збирає військо на Дніпрі. І хочуть битися з Хмельницьким за те, що погодився з поляками під Білою Церквою, за те, що почав мир на тому, що реєстрових козаків має бути тільки двадцять тисяч чоловік» [4, с. 109].

Про старшинське незадоволення діями гетьмана щодо умов Білоцерківського миру пише й П. Кроль. Проти Б. Хмельницького виступили полковники Л. Мозира, І. Гладкий, І. Богун, А. Хмелецький, С. Подобайло, які неприховано демонструвати бажання відібрати гетьманську булаву. Лише І. Богуну вдалося уникнути розправи, усі інші були жорстоко страчені за наказом Б. Хмельницького [13, с. 140].

У 1656 р. знову відбувся бунт козацької старшини проти Б. Хмельницького. І. Богун та декілька його прихильників домагалися, щоб Б. Хмельницький розірвав союз із Москвою, яка нав'язувала козакам тверді правила своїх законів та влади [4, с. 109].

Наступним витком протистояння між гетьманом та старшиною стало бажання Б. Хмельницького призначити свого малолітнього сина Юрія запорозьким гетьманом. Частина старшини, натомість, висунула І. Виговського на посаду гетьмана, що обурило Б. Хмельницького [4, с. 102].

У якості висновку наведемо міркування Т. Кшонстека про те, що Б. Хмельницький був, без сумніву, найвидатнішим гетьманом в історії України. З провінційного писаря він виріс у великого гетьмана і політика, створив державу, з силою якої рахувалися її сусіди. Його постать на віки увійшла в історію та свідомість українського народу [4, с. 101]. Висвітлена нами низка дискусійних питань щодо постаті Б. Хмельницького є запорукою розвитку історичної науки як в Україні, так і в Польщі, а наявність спільної історії лише зближуватиме два народи у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Степанчук Ю. С. Образ Богдана Хмельницького в матеріалах XXIV Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції «козацтво в історії України (до 360-річчя битви під Батогом)» // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. К., 2017. Випуск 116. С. 84–87.
2. Степанчук Ю. С. Формування нового образу Богдана Хмельницького у Матеріалах республіканських історичних читань «Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку» // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. К., 2017. Випуск 119. С. 102–105.
3. Степанчук Ю. С. Образ Богдана Хмельницького як військового діяча в матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції «Пилявецька битва в історії України» (до 360-річчя битви під Пилявцями) // Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського: Серія Історія. Випуск XXV. Вінниця, 2017. С. 328–332.
4. Кшонстек Т. Керівники та командири у битві під Берестечком // Берестечко 1651 в історії Польщі та України. Луцьк-Прушків, 2013. С. 95–137.
5. Нагельський М. Битва під Берестечком (28–29 червня 1651 року) // Берестечко 1651 в історії Польщі та України. Луцьк-Прушків, 2013. С. 7–33.
6. Стороженко І. Битва під Берестечком 1651 р. та її наслідки // Берестечко 1651 в історії Польщі та України. Луцьк-Прушків, 2013. С. 33–63.
7. Бобятинський К. Участь литовських військ у воєнних діях проти козаків у 1651 році // Берестечко 1651 в історії Польщі та України. Луцьк-Прушків, 2013. С. 165–191.
8. Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет). 2-ге вид., доп., перероб. К.: Либідь, 1995. 624 с.
9. Мірошниченко М. П. Воєнна стратегія Богдана Хмельницького // Воєнна історія. 2002. № 2. С. 32–41.
10. Гаврон П. Битва під Берестечком (28–30. VI. 1651 р.) у польській історіографії // Берестечко 1651 в історії Польщі та України. Луцьк-Прушків, 2013. С. 75–95.
11. Надворний В. П. Гетьман Богдан Хмельницький (1648–1657 рр.) у сучасній польській історіографії (90-х рр. XX – перше десятиліття XXI ст.) // Берестечко 1651 в історії Польщі та України. Луцьк-Прушків, 2013. С. 213–228.
12. Брехуненко В. А. Битва під Берестечком 1651 р: українська катастрофа чи дошкульна поразка? // Берестечко 1651 в історії Польщі та України. Луцьк-Прушків, 2013. С. 63–74.
13. Кроль П. Польсько-українські відносини після Берестечка, за Богдана Хмельницького // Берестечко 1651 в історії Польщі та України. Луцьк-Прушків, 2013. С. 137–165.

References

1. Stepanchuk Yu. S. Obraz Bohdana Khmelnytskoho v materialakh XXIV Vseukrainskoi naukovoï istoriko-kraieznavchoï konferentsii «Kozatstvo v istorii Ukrainy (do 360-richia bytvy pid Batohom)» [Character of Bohdan Khmelnytskyi in the materials of XXIV All-Ukrainian Scientific Historical-Regional Conference «Cossacks in the history of Ukraine (devoted to the 360th anniversary of the Battle of Batih)». «Hileia: naukovyi visnyk»: Zbirnyk naukovykh prats. K., 2017. Issue 116. Pp. 84–87.
2. Stepanchuk Yu. S. Formuvannia novoho obrazu Bohdana Khmelnytskoho u Materialakh respublikanskykh istorychnykh chytan «Ukrainska kozatska derzhava: vytyoky na

shliakhy istorychnoho rozvytku» [The formation of a new character of Bohdan Khmelnytskyi in the Materials of the Republican historical readings «The Ukrainian Cossack State: the origins and historical development»]. «Hileia: naukovyi visnyk»: Zbirnyk naukovykh prats. K., 2017. Issue 119. Pp. 102-105. 3. Stepanchuk Yu. S. Obraz Bohdana Khmelnytskoho yak viiskovoho diiacha v materialakh Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Pyliavetska bytva v istorii Ukrainy» (do 360-richia bytvu pid Pyliavtsiamy) [Image of Bogdan Khmelnytsky as a military figure in the materials of All-Ukrainian Scientific-Practical Conference «The Battle of Pyliavtsi in the history of Ukraine» (devoted to the 360th anniversary of the Battle of Pyliavtsi)]. Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho: Seriya Istorii. Issue XXV. Vinnytsia, 2017. Pp. 328–332. 4. Krząstek T. Kerivnyky ta komandyry u bytvi pid Berestechkom [Leaders and commanders in the Battle of Berestechko]. Berestechko 1651 v istoriiPolshchi ta Ukrainy. Lutsk-Pruszków, 2013. Pp. 95–137. 5. Nahelskyi M. Bytva pid Berestechkom (28–29 chervnia 1651 roku) [The Battle of Berestechko (28–29 June 1651)]. Berestechko 1651 v istoriiPolshchi ta Ukrainy. Lutsk-Pruszków, 2013. Pp. 7–33. 6. Storozhenko I. Bytva pid Berestechkom 1651 r. ta ii naslidky [The Battle of Berestechko 1651 and its consequences]. Berestechko 1651 v istoriiPolshchi ta Ukrainy. Lutsk-Pruszków, 2013. Pp. 33–63. 7. Bobiatynskyi K. Uchast lytovskykh viisk u voiennykh diiakh proty kozakiv u 1651 rotsi [The participation of Lithuanian troops in the military actions against the Cossacks in 1651]. Berestechko 1651 v istoriiPolshchi ta Ukrainy. Lutsk-Pruszków, 2013. Pp. 165–191. 8. Smolii V. A., Stepankov V. S. Bohdan Khmelnytskyi (Socialno-politychnyi portret) [Bohdan Khmelnytskyi (socio-political portrait)]. – 2nd ed., ext., rev. K.: Lybid, 1995. 624 p. 9. Miroschnychenko M. P. Voienna stratehiia Bohdana Khmelnytskoho [The military strategy of Bohdan Khmelnytskyi]. Voienna istoriia. 2002. № 2. Pp. 32-41. 10. Havron P. Bytva pid Berestechkom(28–30. VI. 1651 r.) u polskii istoriohrafii [The Battle of Berestechko (28–30.VI.1651) in Polish historiography]. Berestechko 1651 v istorii Polshchi ta Ukrainy. Lutsk-Pruszków, 2013. Pp. 75–95. 11. NadvornyiV. P. Hetman Bohdan Khmelnytskyi (1648–1657 rr.) u suchasni polskii istoriohrafii (90-hrr. XX – pershe desiatylittia XXI st.) [Hetman Bohdan Khmelnytskyi (1648–1657) in modern Polish historiography (90s of XX – the first decade of XXI century)]. Berestechko 1651 v istorii Polshchi ta Ukrainy. Lutsk-Pruszków, 2013. Pp. 213–228. 12. Brekhunenko V. A. Bytva pid Berestechkom 1651 r: ukrainska katastrofa chy doshkulna porazka? [The Battle of Berestechko 1651: Ukrainian catastrophe or mortifying defeat?] Berestechko 1651 v istorii Polshchi ta Ukrainy. Lutsk-Pruszków, 2013. Pp. 63–74. 13. Krol P. Polsko-ukrainski vidnosyny pislia Berestechka, za Bohdana Khmelnytskoho [Polish-Ukrainian relations after Berestechko, in the days of Bohdan Khmelnytskyi]. Berestechko 1651 v istorii Polshchi ta Ukrainy. Lutsk-Pruszków, 2013. Pp. 137–165.

Юрий Степанчук

ОБРАЗ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО В МАТЕРИАЛАХ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «БЕРЕТЕЧКО 1651 В ИСТОРИИ ПОЛЬШИ И УКРАИНЫ»

В предлагаемой статье проанализирован образ Богдана Хмельницкого, описанный в материалах Международной научной конференции «Берестечко 1651 в истории Польши и Украины». Центральной темой научной дискуссии стал сюжет военного противостояния польского и казацкого войск в Берестецкой битве 1651 г. Особенностью научных материалов является то, что фактически ни одна из исследуемых тем не обошла персоны Б. Хмельницкого, решения и действия которого приобрели преимущественно полярную интерпретацию как со стороны польских, так и со стороны отечественных исследователей. Историкографическое значение этого сборника состоит еще и в том, что в нем отмечены характеристики Б. Хмельницкого как исторической личности, полководца, государственного деятеля и человека.

Ключевые слова: научная конференция, Богдан Хмельницкий, сборник научных трудов, историография, Берестецкая битва.

Yuriy Stepanchuk

CHARACTER OF BOHDAN KHMELNITSKY IN THE MATERIALS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE «BERESTECHKO 1651 IN THE HISTORY OF POLAND AND UKRAINE»

This article analyzes the character of Bohdan Khmelnytskyi outlined in the International Scientific Conference «Berestechko 1651 in the history of Poland and Ukraine». The central theme of the scientific discussion became the military confrontation of the Polish and Cossack troops in the Battle of Berestechko in 1651. The feature of scientific materials is that none of the studied subjects actually missed the figure of B. Khmelnytskyi, whose decisions and actions in most cases underwent polar interpretation both by Polish and local researchers. The historical value of this collection is that it shows the features of B. Khmelnytskyi as a historical person, military leader, statesman and as a person.

Key words: Scientific Conference, Bohdan Khmelnytskyi, a collection of scientific works, historiography, the Battle of Berestechko.